

מציאות, סכנה, תקווה וחובה

בשבועות האחרונים, תחת הרושם המדכא של המאורעות המלחמתיים המחרידים והאקלים החברתי החונק, מתגברות התהיות הכנות על אפשרות שינוי המציאות הפוליטית והחברתית. לדוגמא, בעיתון הארץ מתנהל כבר כשבועיים ויכוח על מאמרו של יוסי נחושתי ("השבט הפשיסטי אמר את דברו", 4.8.14), ואילו במפגש של סניף חד"ש ת"א (19.8.14) נשאל ח"כ דב חנין על מקורות האופטימיות שלו. נראה לי שיש מקום להרחיב את הדיון ולהתייחס לשאלה בפורום רחב יותר.

המציאות

מושג המציאות מציין את מגוון התופעות אשר אנחנו חווים. למרות שאנחנו חווים את המציאות באופן בלתי אמצעי כאחדות ולמרות שנוח לחשוב עליה כך, הרי המציאות היא רק שם לריבוי של תופעות שונות וסותרות. בפרט, המציאות החברתית והפוליטית אינה אחידה, אלא כוללת מגוון של כוחות מנוגדים. נראה לי חיוני להדגיש את הנקודה הזאת: **יש לחשוב על המציאות כריבוי ולא כאחדות.**

הכרה בריבוי היא נקודת המוצא של ההשקפה ההומניסטית, הן הליברלית והן הסוציאליסטית, ואילו הכפירה בריבוי היא נקודת המוצא של גישות שמרניות ופשיסטיות. אבל לא מדובר רק בנקודת מוצא אלא בעקרון יסודי אשר מנחה את התיאוריה והפרקטיקה הפוליטי ההומניסטי. זהות בין אינטרסים היא תופעה של הריבוי ולא החלפה שלו באחדות, וכמוה הסולידריות האנושית והמעמדית.

לפיכך, זאת טעות חמורה לדבר על המציאות המיידית כאילו מדובר באחדות. ואכן, רבים מחברינו אשר נופלים בפח הייאוש חפים מן הטעות הזו. הם מדברים על החולשה היחסית של הכוחות החיוביים במציאות הנוכחית. זאת אומרת, הם מכירים במאבק המתמיד שבין כוחות שונים, אלא גורסים שהמאבק הוכרע – תוך שהם שוכחים שמאבק תמידי אינו מוכרע אף פעם – או שהם טוענים שאין סיכוי להצלחה.

הטענה על אפסות סיכויי ההצלחה מבוססת על ניתוח הכוחות הפועלים במציאות, אלא שהיא נוטה לתת משקל עודף לכוחות הגלויים והפעילים תוך התעלמות מן הכוחות שמודרים מן הזירה הציבורית. חוסר הנראות של הכוחות המודרים מייצר תמיד אשליה של חוזק-יתר של הכוחות השולטים.

ההדרה השיטתית של כוחות חברתיים משמעותיים ביותר מן הזירה הציבורית היא אחד המאפיינים החמורים ביותר של "המציאות הישראלית". כמובן שמדובר בראש וראשונה **בהדרה הבוטה של הציבור של האזרחים הערביים**, אבל העניין לא נגמר בכך. רשימת ההדרות (המוכרות) אשר תבוא בהמשך אינה מובעת כביקורת על הדלות של המרחב הדמוקרטי בישראל אלא כסקירה של כוחות אשר ביטול הדרתם מן המרחב הציבורי ישנה באופן מהותי את יחסי הכוחות בו.

אני מבקש לנסות לדמיין איך תראה הזירה הציבורית הישראלית אם לציבור האזרחים הערביים תהא בו נוכחות והשפעה פרופורציונית לגודלו המספרי של ציבור זה. כמובן שמדובר בניסוי מחשבתי, אבל הוא מצביע על פוטנציאל רב-כוח. הפוטנציאל הזה לא בא לידי מימוש כיום, וקשה לראות איך הוא יכול לבוא לידי מימוש כאשר ממקדים את המבט בכוחות הגלויים המונעים ממנו לבוא לידי מימוש, אך חשוב לראות שהפוטנציאל קיים ואינו נעלם למרות הדרתו. חשוב גם להבין שהימין הלאומני חייב להשקיע מאמצים רבים על מנת לשמר את ההדרה המסיבית הזאת, והוא אכן עושה זאת: **הטיפוח של גזענות בוטה הוא האמצעי המוביל בפעילות הימין הלאומני בשני העשורים האחרונים.**

ההדרה של ציבורים אחרים היא חלקית ולעיתים בלתי גלויה. הדוגמא הבולטת ביותר היא הדרת החלקית של הציבור החרדי מן הזירה הציבורית. אמנם לנציגיו יש השפעה על מדיניות הממשלה, אלא שהשפעה זאת נתפסת כלא-לגיטימית והיא מוגבלת לאספקטים מסוימים של מדיניות זאת. אין מוכנות לשמוע את דעת הציבור הזה בנושאים אחרים – לדוגמה בנושאי מאקרו-כלכלה או מדיניות חוץ – וצפוי שדעות אלו יתפסו כמייצגות "אינטרסים סקטוריאליים" (שהינם פסולים אלא כאשר מדובר ב"סקטור העסקי" הנחווה כמייצג את טובת הכלל). אני יודע שהציבור החרדי חשוד בגזענות מסורתית, אלא שאני חושש יותר מן הגזענות הפונקציונלית של הימין הלאומני, ובכל מקרה אני מצביע על הדרה ותו לא.

ההדרה המוכחשת של המזרחיות היא תופעה חברתית-תרבותית. אבל יש לציין בסמוך אליה את ההדרה העוד יותר מוכחשת של האינטרסים הכלכליים של חלק נכבד מן הציבור המזרחי (אך לא כולו) שכלוא בסיטואציה של מחסור (ז"א מחסור בהון) אשר ממחזרת את עצמה. האינטרס של הציבור הזה בצמצום האי-שוויון הקיים בחלוקת ההון הציבורי והפרטי מושתק תמיד.

גם **האינטרסים של העובדים** מודרים מן השיח ההגמוני וממושגים כהתנכלות ל"טובת הכלל": ניסיונות לצמצום האי-שוויון המעמדי, קרי חיזוק מעמד העובדים מול מעמד המעסיקים, מוצגים כניסיונות של קבוצת עובדים אחת "לשדוד" את שאר העובדים. האפשרות לשינוי על חשבון המעסיקים מוכחשת. גם האינטרס של המון יחידים ליהנות מחייהם ולמצות את עצמם מוכחש או מוצג כלא-לגיטימי.

שוב, המטרה של הסקירה הזאת של המוכר והידוע אינה לבקר את המציאות אלא להצביע על כוחות חברתיים עצומים שלא באים לידי ביטוי גלוי במציאות למרות שברור לכל שכוחות אלו קיימים. **ההדרה של כוחות אלו מהשפעה על המציאות אינה דבר נתון מאליו אלא פרויקט פוליטי אשר דורש השקעה עצומה של משאבים.** התמוטטות הפרויקט הזה מתוך אפיסת כוחות אינה דבר בלי סביר.

בנוסף לכך יש להתבונן בעיון רב יותר בכוחות אשר שולטים במציאות הנוכחית. כבר ציינתי את **הימין הלאומני** אשר לסוכניו ובפרט לחוד החנית ההתנחלותי שלו יש אינטרס אישי בשימור הסטטוס-קוו. אליו יש לצרף את **הימין העסקי** אשר יש לו אינטרס דומה. אלא ששיתוף האינטרסים בין שני הכוחות הללו מתמצה בבלימת כל כוח שמנסה לערער על הסטטוס-קוו, ומעבר לכך קיימת סתירה יסודית ועימותים רבים בין שני הכוחות הנ"ל. הסתירה היסודית בין הפרויקט הלאומני לבין הפרויקט הניאו-ליברלי והמאבקים שהיא מולידה גם הם חלק מן המציאות. (הוויכוח בשמאל על השאלה האם הפרויקטים הללו הינם תואמים או מצויים בסתירה הוא עתיק יומין: אינני מכחיש את שותפות האינטרסים אשר מתקיימת לעיתים מזומנות ומסיבות מהותיות אלא גורס שקיימת סתירה עמוקה עוד יותר.)

הסכנה

הסכנה ידועה לכל משום שהיא גלויה לעין: מדובר בהמשך ההידרדרות לברבריות, בהעמקת האי-שוויון וההדרה של ציבורים שונים, בהגדלת הסבל של רוב הציבור וסיכול רצונו בחיים נורמליים שיש בהם לפחות תקווה לאושר.

בטווח המיידי נראה שזה מה שעתידי לקרות, כי סביר שהמחר יהיה דומה להיום. אלא שההיסק הזה תקף רק לטווח המיידי. בטווח ארוך יותר, של שבועות או חודשים וודאי שנים, יכולים כוחות מודרים שאינם גלויים לעין לבוא לידי ביטוי. אין תרופות פלא, אין מרשמים, אבל יש לנהוג בכל רגע באופן שמחזק את הכוחות המודרים ומסייע להם לבוא לידי ביטוי.

מעבר לעקרון הנ"ל, שגם הוא אינו חדשני אם לנקוט בלשון המעטה, יש לי מעט מה להציע. בעיקר אני מציע להבין שהמציאות הנוכחית אינה תוצאה של מחדל שלנו (של הכוחות החפצים במציאות שונה בתכלית): זאת אומרת, אני מציע לא להאשים את "השמאל" שלו רק היה נוהג כך או אחרת, במסגרת מה שהוא יכול היה ריאלית לעשות, אז היינו במצב אחר. קל וחומר שאין להאשים את "השמאל" בכך שלא נהג באופן שהיה בלתי אפשרי. אני באמת חושב שהשמאל נוהג ונהג כמיטב יכולתו ואין שום צורך למרר את חייו בהאשמות שווא: רע ומר לו די גם בלי זה.

התקווה

גם התקווה ידועה לכל, ובפרט גם לכל אלו שכופרים באפשרות התממשותה. כפי שניסיתי להראות, הייאוש אינו מבוסס יותר מהתקווה. בשניהם יש ספקולציה לגבי העתיד: הייאוש מבוסס על ספקולציה שמרנית יותר אשר מניחה שמה שהיה הוא שיהיה, בעוד שהתקווה מבוססת על ספקולציה מרדנית יותר אשר תופסת את החברה כזירה דינמית יותר ואת בני האדם כסוכנים פוטנציאליים של שינוי. הייאוש נותן משקל עודף לכוחות הגלויים והפעילים ברגע נתון, ואילו התקווה לא מתעלמת מהכוחות הסמויים יחסית אשר השפעתם קטנה ברגע הנוכחי.

אם בכלל ניתן להכריע בשאלה איזו ספקולציה צודקת, הרי שניתן לעשות זאת רק בדיעבד (ויתכן שאפילו בדיעבד יש להכריז על תיקו משום שיתכן שגם הייאוש וגם התקווה היו במקום). ז"א, אם בכלל, אז ההכרעה לגבי שאלת הריאליות של הייאוש או התקווה אפשרית רק מנקודת המבט של העתיד. אלא שאנו חיים ופועלים בהווה, ועדיף לנו לחיות עם תקווה. זאת אומרת, אם המציאות מאפשרת שתי פרשנויות סבירות, אז עדיף לבחור בטובה יותר.

החובה

מעבר לוויכוח הנ"ל בין האדון ייאוש לחברה תקווה, שוררת החובה שלנו כלפי עצמנו. (בכוונה אני מדבר כאן על חובתנו כלפי עצמנו, ולא על חובתנו כלפי אחרים.) בהנחה שאיננו יכולים לחוות את המציאות הפוליטית-חברתית הנוכחית כהתגשמות של רצוננו ובהנחה שאיננו יכולים להגר למקום אחר, אין לנו ברירה אלא להישאר נאמנים להשקפתנו ולפעול בהתאם לכך.

כאשר אני מדבר על יכולת, אני מדבר הן על הצד האובייקטיבי והן על הצד הסובייקטיבי. אלו שסובלים ישירות מן האפליות והדיכוי שבסטטוס-קוו אינם יכולים להשלים עימו, ואם אין להם אופציית הגירה ריאלית הרי שאינם יכולים להימנע מן הסבל הזה. אבל גם מי שאינם סובלים ישירות עשויים לסבול מתחושת השותפות העקיפה לפשע, ויתכן שאפילו הגירה לא תפתור את הבעיה עבורם. בכל מקרה, הגירה (בעיקר הגירה שלא מתוך בחירה חופשית) אינה דבר קל: אנשים זה לא תפוחי אדמה.

אז אני חוזר אל מי שנשאר ואומר: חובתנו כלפי עצמנו, כלפי מי שאנחנו, היא להילחם על שינוי המציאות החברתית, והחובה הזאת אינה מותנית בסיכויי הצלחה.

באיחולי הצלחה לנו ולכל מי שסובל ממה שאנו נאבקים בו.

עודד גולדרייך – 20 באוגוסט 2014